

1

Idősb D'Artagnan három ajándéka

1625. április havának első hétfőjén Meung nemes városa, *A rózsza regénye*¹ szerzőjének szülőhelye, olyan tökéletes zűrzavar képét mutatta, mintha a hugenották itt akarnának második La Rochelle-t rendezni. Több polgár, amikor látta, hogy az asszonyok a Fő utca felé menekülnek, és hallotta, hogy a gyerekek a házak ajtóiban óbégatnak, sebtében páncéljába bújt, és muskétával vagy alabárdal megtárogatva meglehetősen ingatag bátorságát, a *Szabad Molnár* vendégfogadó felé loholt, amely előtt, percről percre dagadozva, sűrű, lármás és kíváncsi tömeg tülekedett.

Ekkoriban igen gyakran szállta meg a lakosságot vakrémület; alig volt nap, hogy hol ebben, hol abban a városban fel ne jegyzett volna efféle eseményt a krónika. Harcoltak egymással a földesurak; harcolt a bíborossal a király; harcolt a királlyal a spanyol. Ezeken a leplezett, vagy leplezetlen, titkolt vagy nem is titkolt háborúkon kívül harcoltak mindenki ellen az útonállók, a koldusok, a hugenották, a farkasok és a lakájok. A polgárok mindig fegyvert fogtak az útonállók, a farkasok, a lakájok ellen – nemegyszer a földesurak és hugenották ellen –, néha a király ellen is, de a bíboros és a spanyol ellen: soha. E megrögzött szokás értelmében a felül mondott 1625. április havának első hétfőjén a polgárok, mivel zshivajt hallottak, de sem a sárga-vörös zászlót², sem Richelieu herceg uniformisát nem látták, rohanvást a *Szabad Molnár* fogadó felé iramodtak.

Ott azután valamennyien szemtől szembe láthatták, és megállapíthatták, mi okozta a ribilliót.

Hogy mi? Egy fiatalember... – vessük papírra vázlatos leírását. Ilyen lehetett tizennyolc éves korában Don Quijote – megszokott jelmeze, páncélinge és combvértje nélkül; Don Quijote gyapjúzekében, melynek hajdani kék színe a borvörös és azúrkek leírhatatlan árnyalatává fakult. Arca hosszúkas, barna; pofacsontja kiugró, ami a ravaszság jele; állkapcsának oldalizmai roppantul kidagadnak, és csalhatatlanul jelzik, hogy a fiatalember, ha nem volna is kerek baszk sapka a fején, gascogne-i, no de ráadásul

¹ A franciák leghíresebb középkori verses regénye. Szerzője Guillaume de Lorris, művét 1236 körül írta. A regény első felét 1275 körül szatirikusabb, társadalombíráló hangnemben folytatta a Meung városából való Jean Clopinel; Dumas nyilván őrá céloz.

² A spanyol zászló; a spanyolok ellen egyébként csak 1635-ben, tehát tíz évvel az itt leírt események után indított háborút XIII. Lajos.

kerek sapkája is van, rajta pedig valami toll; tekintete nyílt és okos; orra horgas, de rajza finom; sihederhez túl nagy, meglett emberhez túl kicsiny. Gyakorlatlan szem utazgató, majorosfinak nézhette volna, ha bőrvén hosszú kard nem fityeg, tulajdon lábszárát verdesve, amikor gyalog jár, és paripája borzas szőrét, ha lovagol.

Mert az úrfinak paripája is volt, még hozzá olyan feltűnő, hogy mindenki szeme belebotlott: béarni mokány lovacska, alig tizenkét-tizenhárom éves, szalmasárga; farkának szőre mind egy szálig kihullott, a lába viszont annál pókosabb; fejét lelogatja, mélyen a térde alá, s ezért teljesen fölösleges neki a zablaszíj; naponta megjárja a maga nyolc mérföldjét, ha esik, ha fúj. Ez idő tájt mindenki értett a lovakhoz; és amikor az említett paripa megjelent Meung-ben – körülbelül negyedórája kocogott be a beaugenceyi kapun –, hatalmas szenzációt keltett, és ez nem kis mértékben kihatott lovasára is, mégpedig ugyancsak kedvezőtlenül, mivelhogy a paripa kiváló tulajdonságait remekül leplezte szabálytalan és furcsa szőrzete.

Ez a szenzáció annál kínosabban érintette az ifjú D'Artagnant (e névre hallgatott e második Rocinante Don Quijote-ja), mivel nem áltatta magát, és tisztán látta, hogy akármilyen kitűnő lovas, paripája nevetségessé teszi; vakarta is a fejét, mikor idősb D'Artagnan úrtól ajándékba kapta. Tudván tudta, hogy az állat legalább húsz frankot ér; az is igaz, hogy a ló átadását kísérő szavak értéke fel sem becsülhető.

– Fiam – szólt hozzá nemes gascogne-i atyja, abban a szintiszta béarni tájszólásban, melyről IV. Henrik soha életében nem bírt leszokni –, fiam, ez a ló atyád házában jött a világra, immáron tizenhárom esztendeje; itt is élt azóta: már csak ezért is szeresd. Ne add el soha, várd meg, amíg békességben, tisztességben elviszi a vénség; ha csatába indulsz vele, kíméld; régi cseléd ez. Amikor az udvarba jutsz – folytatta idősb D'Artagnan úr –, ha egyáltalán osztályrészedül jut e kitüntetés, bár ősi nemeséged erre teljes mértékben feljogosít, viseld becsülettel nemesi neved; becsülettel viselték őseid is ötszáz esztendőn át, érted is, a tieidért is: a szüleid és jó barátaid. Ne tűrj el soha semmit, csupán a bíboros úrtól és a királytól. Ma nemesember csupán bátorsággal juthat előre, bátorsággal, semmi egyébbel. Talán épp abban a pillanatban szalasztod el a szerencsédet, amikor gyáván megremegsz. Fialat vagy, légy bátor két okból is: először, mert gascogne-i vagy, másodsor, mert a fiam vagy. Használd ki az alkalmakat; keresd a kalandot. Megtanítottalak a kardforgatásra: inad akár a vas, a csuklód acél: verekedj derűre-borúra; verekedj, már csak azért is, mert a párbaj tilos, tehát kétszeresen bátor, aki verekszik. Nincs egyebem, fiam, csupán ez a tizenöt tallér, ez a ló, és tanácsaim: többet nem adhatok. Anyád sem akar pusztá kézzel elereszteni: tőle egy sebkötöző balzsam receptjét kapod: egy cigányasszonytól szerezte; csodálatos ereje van: minden sebet meggyógyít, kivéve a szív sérüléseit. Használj mindent egészséggel; élj boldogan és sokáig. Most pedig búcsúzóul csak ennyit: példaképet állítok elébed, nem a magamét, mert én az udvarig sosem jutottam, csupán a vallásháborúkban verekedtem mint önkéntes: legyen hát példaképed Tréville úr³,

³ Arnaud-Jean du Peyrer, Troisvilles grófja (1598–1672); 1625-ben testőr hadnagy, 1634-ben a testőrök kapitánya.

egykori szomszédom, akit gyermekkorában az a kitüntetés ért, hogy játszótársa volt XIII. Lajos királynak – áldás nevére! Játszadozásuk olykor verekedéssé fajult, és e csetepatékban nem mindig Tréville úr húzta a rövidebbet. Ökölcsapásaival megszerzte a király barátságát és megbecsülését. Később Tréville úr másokkal verekedett, első párizsi útján öt ízben; néhai jó királyunk halála és ifjú király urunk nagykorúsága között – háborúságot, ostromokat számba sem véve – hét ízben; attól fogva pedig a mai napig talán száz alkalommal is! Ezért is lett belőle törvények, rendeletek és ítéletek ellenére testőrkapitány; egy egész sereg ördögnek parancsol, igen nagyra tartja őket a király, és fél tőlük a kardinális úr, pedig az, mindenki tudja, nem ijed meg a saját árnyékától. Mindezen túl Tréville úr tízezer tallért keres évente; szóval igen nagy úr. Ő is úgy kezdte, mint te: keresd föl hát ezzel a levéllel, őt kövesd és járj az ő nyomdokain.

Azzal D'Artagnan úr a fia derekára kötötte saját kardját, gyöngéden megcsókolta mindkét felől, és ráadta atyai áldását.

A fiatalember kilépett apja szobájából; anyja már várta a híres recepttel; gondolhatjuk, hogy elég gyakran lesz rá szükség, ha a fiatalember megfogadja az imént hallott tanácsokat. Ez a búcsúzás hosszabb és gyöngédebb volt, mint az előbb, nem mintha D'Artagnan úr nem szeretete volna a fiát, egyetlen magzatát, D'Artagnan azonban férfiember volt, és úgy érezte volna, férfihoz méltatlan az elérzékenyülés; D'Artagnanné viszont csupán asszony, sőt anya. Bőven hullatta könnyeit, és ifjabb D'Artagnan úrban, tegyük hozzá, dicséretére, bármint igyekezett is, hogy egy reménybeli testőrhöz méltó szilárdságot tanúsítson, felülkerekedett a természet, derekasan pergett szeméből a könny; alig felét sikerült kínos-keservesen lenyelnie.

A fiatalember még aznap útnak indult, felszerelve a három atyai ajándékkal, vagyis, mint említettük, a tizenöt tallérral, a lóval és a Tréville úrnak szóló levéllel; amint helyesen gyanítjuk, a tanácsokat ráadásul kapta.

Ezzel a *vade mecummal*⁴ birtokában D'Artagnan kívül-belül megszólalásig hű hasonmása volt a Cervantes-hősnek; nem is volt szerencsétlen ötlet, hogy hozzá hasonlítottuk, amikor történetírói kötelességünk szerint arcképét papírra vetettük. Don Quijote-nak óriás volt minden szélmalom, hadsereg minden birkanyáj; ifjabb D'Artagnannak sértés volt minden mosoly, kihívás minden tekintet. Így aztán, mi alatt Tarbes-tól Meung-ig ért, egyre-másra ökölbe szorította a kezét, és napjában tízszer is kardjához kapott; ökle mégsem ütközött össze az állkapcsokkal, és kardja sem került elő hüvelyéből. Nem mintha az istenverte sárga ló megjelenése nem ingerelte volna mosolygásra a járókelőket, de odafenn a magasban jókora kard csörmpölt a lovas oldalán, s a kard fölött büszke, sőt vad tekintet villogott – így hát a járókelők elnyomták derültségüket, vagy ha az minden elővigyázatosságuk ellenére mégiscsak előtört, legalább azon fáradoztak, hogy ókori álarcok módjára csupán fél képükkel nevéssenek. D'Artagnan érzékenysége és méltósága tehát csorbítatlan maradt, míg csak az átkozott Meung városába nem ért.

⁴ Itt: útravaló.

Itt azonban, amint éppen lefelé kászálódott lováról a *Szabad Molnár* kapujában – és bizony sem gazda, sem inas vagy lovasz nem sietett elébe, hogy a kengyelből lesegítse –, az egyik földszinti ablak nyílásában arányos termetű, büszke képű nemesurat pillantott meg; a kissé gunyoros modorú férfi két másik férfival beszélgetett, s azok szemmel láthatóan tisztelettel hallgatták. D’Artagnan, szokása szerint, természetesen azt hitte, róla folyik a szó, és hegyezni kezdte a fülét. Ezúttal nem is nagyon tévedett, bár nem róla, hanem a lováról csevegtek. A nemesúr a ló tulajdonosságait vette sorra hallgatói előtt, és mivel azok, mint már említettem, igen nagy tisztelettel követték előadását, sűrűn félbeszakították kacagásukkal. Már a mosolygásnak az árnyéka is lángra lobbantotta volna a fiatalember dühét; képzelhetjük, milyen hatással volt rá az ilyen zajos derűltség.

D’Artagnan mégis szerette volna mindenekelőtt alaposabban szemügyre venni az illetőt, aki pimaszkodni merészel vele. Gőgösen rátekintett az idegenre, majd felnyársalta szemével; negyven-negyvenöt éves férfi lehetett, szeme fekete, pillantása átható, bőre sápadt, orra erősen rajzolt, hibátlanul vágott fekete bajusza van; lila ujjast és lila szalagos térdnadrágot visel; ujjasának egyetlen dísz a szokásos hasíték: ingének ujja ezen bújik át. A térdnadrág és az ujjas, jóllehet vadonatúj mind a kettő, gyűrött, mint az úti ruhák, ha sokáig törődtek az utazókosárban. D’Artagnan gyorsan, rendkívül tüzetesen figyelte meg e részleteket; ösztöne kétségkívül azt súgta neki, hogy az ismeretlen férfinak még fontos szerepe lehet életében.

D’Artagnan történetesen épp abban a pillanatban szögezte a lila ujjast viselő nemesúrra tekintetét, amikor az a béarni lovacskáról szóló fejtegetéseinek legtudományosabb és legmélyrehatóbb részletéhez ért; két hallgatója ismét felkacagott, sőt láthatóan szokása ellenére, még ő maga is – ha szabad ezt a kifejezést használnunk – halvány mosolyra húzta a száját. Most már semmi kétség: a sértés D’Artagnan ellen irányult, ő pedig a kézzelfogható bizonyosság hatására szemébe húzta baszk sapkáját, és miközben tehetségéhez képest igyekezett úgy mozogni, mint az udvaroncok, akiket nagy néha, ha Gascogne-ba tévedtek, megfigyelhetett, a csoport felé indult; egyik kezével kardmarkolatát fogta, másikat csípőjén nyugtatta. De sajna, minél közelebb került, annál jobban elvakította a harag, és jóllehet méltóságteljes és dölyfös szavakban készült megfogalmazni kihívását, mindebből csupán faragatlan és személyeskedő kirohanás tolult a nyelvére; dühösen hadonászva robbant ki:

– Hé, uram! – kiáltott fel. – Uram, maga, aki az ablak mögé bújik! Igen, maga, mondja csak, min nevetnek, hadd nevessek én is magukkal!

A nemes a paripáról lassan a lovasra emelte szemét, mintha időre volna szüksége, amíg megérti, hogy neki szól ez a furcsa támadás; mikor pedig látta, hogy semmi kétsége nem lehet, kissé összeráncolta szemöldökét, és meglehetősen hosszú szünet után, leírhatatlanul gúnyosan és pimaszul így válaszolt D’Artagnannak:

– Nem magához szóltam, uram.

– De én igen! Én magához szóltam! – kiáltott a fiatalember; megőrtjítette, hogy ilyen szemtelen és megvető, de ugyanakkor illedelmes és jól nevelt modorban beszélnek vele.

Az ismeretlen finom mosollyal figyelte még egy pillanatig, azután hátralépett az ablaktól, lassan kijött a fogadóból, és megállt D'Artagnantól két lépésnyire, a ló előtt. Nyugodt viselkedése és gúnyos arckifejezése csak fokozta a másik két férfi jókedvét; azok nem mozdultak el az ablaktól.

D'Artagnan, amint látta, hogy a nemes közeledik, egy lábnyira előhúzta hüvelyéből a kardját.

– Ez a ló kétségkívül olyan sárga, mint a kikirics; azazhogy sárga volt, míg el nem hullatta csikófogát – folytatta vizsgálódásait fennhangon az idegen, és szavait az ablak felé intézte; semmi jelét nem adta, hogy észrevette volna D'Artagnan bőszült haragját, pedig a fiatalember közte és hallgatói között állt –, a botanikában egészen közismert ez a szín, de lovakon mindeddig elég ritkán fordult elő.

– Aki a gazdától fél, az a lován nevet! – kiáltott fel tajtékozva Tréville tanítványa.

– Nem természetem a nevetés, uram – válaszolt az idegen –, ön is láthatja arcomon; mindazonáltal szeretném fenntartani magamnak a jogot, hogy akkor nevessek, amikor nekem tetszik.

– Én pedig – kiáltott fel D'Artagnan – nem tűröm, hogy nevensenek, ha nekem nem tetszik!

– Valóban, uram? – folytatta az idegen, nyugodtabban, mint valaha. – Hát jó, igaz van.

Azzal sarkon fordult, hogy visszatérjen a fogadóba a nagykapun át, melynek boltíve alatt D'Artagnan egy felnyergelt lovat vett észre az imént, amikor megérkezett.

D'Artagnant azonban nem olyan fából faragták, hogy elszalasszon valakit, aki ilyen pimaszul kigúnyolta. Kirántotta hüvelyéből a kardját, és utána iramodott:

– Forduljon vissza, szellemes úriember – üvöltötte –, amíg hátulról le nem döföm!

– Ledöfni engem? – szólt amaz; sarkon fordult, és csodálkozva, de egyszersmind megvetően mérte végig a fiatalembert. – Ugyan már, fiacskám, maga bolond!

Azután halkán folytatta, mintha csak magában beszélne:

– Teringettét! Hogy örülne őfelsége, ha ezt látná; tűvé teszi az egész országot, hogy bátor fickókból toborozza össze testőreit.

Még be sem fejezte, amikor D'Artagnan olyan dühödten döfött feléje, hogy ha fürgén hátra nem ugrik, minden valószínűség szerint ez lett volna utolsó tréfája életében. Most már látta, hogy a dolog több mint egyszerű ugratás; kivonta kardját, üdvözölte ellenfelét, és komolyan védőállásba helyezkedett. Ám a jelenet két szemtanúja, a fogadós kíséretében, D'Artagnanra rohant, és bottal, tűzilapáttal, piszkavas-sal püfölni kezdték, ahogy csak erejükből kitellett. Mindez oly gyors és tökéletes fordulatot eredményezett a támadásban, hogy D'Artagnan ellenfele, miközben a fiatalember visszafordult, és igyekezett elhárítani az ütések záporát, nyugodtan hüvelybe dugta kardját; hajszál híján szereplője lett már a csatának, de most ismét nézőként figyelte, szokott közönyével, és csak hébe-hóba dörmögte a foga között:

– Átkozott gascogne-iak! Rakjátok föl a citromsárga lovára, aztán hordja el magát.

– Csak ha megöltelek, gyáva kutya! – kiáltotta D’Artagnan, aki tőle telhetőleg vi-tézül verekedett, és tapodtat sem hátrált, miközben három ellenfele püfölte, ahol érte.

– Újabb gascogne-i hencegés – dörmögte a nemesúr. – Szavamra, ezek a gas-cogne-iek javíthatatlanok! Hát, ha olyan táncolhatnékja van, csak húzzátok neki a talpalávalót. Majd szól, ha megunta.

Csakhogy az ismeretlen nem tudta, milyen kemény legény az ellenfele: D’Artagnan még senkitől nem kért kegyelmet. Néhány percig tehát még tartott a küzdelem: végül is D’Artagnan kifulladt, kiejtette kezéből a kardját, melyet egy botütés nyomban kettőbe tört. Egy másik ütés felrepezsztette a homlokát, s vértől szennyesen és szinte ájultan földre terítette.

E pillanatban tódult be mindenfelől az előrohanó tömeg a tett színhelyére. A fo-gadós félt a botránnytól, és legényeivel a konyhába cipelte a sebesültet; ott részesí-tették elsősegélyben.

A nemesúr eközben ismét elfoglalta helyét az ablak mögött, és meglehetősen tü-relmetlenül figyelte a sokadalmat; láthatólag erősen ingerelte a csődület.

– Nos, hogy van az a futóbolond? – kérdezte, amikor megcsikordult az ajtó, és a fogadós belépett, hogy az úr hogyléte felől érdeklődjön.

– Remélem, nem történt baja, excellenciás uram? – kérdezte vissza a fogadós.

– Nem; hajam szála se görbült, fogadós uram; de én szeretném tudni, mi van az úrfival.

– Jobban van – szólt a fogadós –, már egészen elájult.

– Igazán? – szólt a nemes.

– De mielőtt elájult volna, végső erejével excellenciádért kiáltott, hogy párbajra hívja.

– No, ez a fickó maga az ördög! – kiáltott fel az idegen.

– Korántsem, excellenciás uram – folytatta megvető fintorral az arcán a fogadós –, mert mialatt ájultan feküdt, megmotoztuk, és erszényében mindössze tizenkét tal-lért, motyójában meg csupán egy szál inget találtunk; mindazonáltal utolsó szavai-ban azt közölte velünk, hogy ha ez Párizsban történik, uraságod azonnal megkese-rülte volna, de mivel itt történt, csak később fizet.

– Úgy – szólott hidegen az ismeretlen –, akkor hát álruhás királyi herceg.

– Csak azért mondom, nemesuram – folytatta a fogadós –, jó lesz, ha szemmel tartja.

– És dühében senkit sem emlegetett?

– De igen; a zsebére ütött, és így beszélt: „Meglátjuk, mit szól majd Tréville úr, ha megtudja, hogyan bánnak védenccével.”

Az idegen felfigyelt.

– Tréville úr? Tréville úr nevét említette, és a zsebére ütött?... Mondja csak, fo-gadós uram, remélem, míg a legényke ájultan feküdt, egy kicsit beleszimatolt a zse-bébe? Mit talált benne?

– Egy levelet Tréville úrhoz, a testőrök kapitányához.

– Ejha!

– Úgy igaz, ahogy mondani bátorkodom, excellenciás uram.

A fogadós nem volt nagy lángelme, észre sem vette, milyen kifejezés jelenik meg szavaira az idegen arcán. A nemes már nem támaszkodott könyökével az ablakpárkányra; úgy ráncolta a szemöldökét, mint akit valami nyugtalanít.

– Mi az ördög! – dörmögte a foga közt. – Tréville uszította volna rám ezt a gascogne-it? Elég fiatal! De a dőfés csak dőfés, akárki adja, s ha gyerek, még rosszabb: nem tart tőle az ember; néha nagy tervek omlanak össze hitvány akadályon.

Néhány percen át az idegen tűnődve hallgatott.

– Ugyan már, fogadós – szólalt meg aztán –, nem tudná félreállítani utamból ezt a vadembert? Nem venném a lelkemre, hogy magam öljem meg; mindazonáltal – fejezte be dermesztő hanghordozással –, mindazonáltal terhemre van. Hol van jelenleg?

– Feleségem szobájában, az első emeleten: ott kötözgetik.

– Tarisznyája, cókókja vele van? Ujjasát nem vetette le?

– Mindenét lent hagyta a konyhában, uram. De ha annyira a terhére van ez a fél-szű kölyök...

– Terhemre bizony. Botrányt csap a fogadóban; kihozza sodrukából a rendes embereket. Menten kérem, állítsa össze a számlát, és szóljon az inasomnak.

– Uraságod máris távozik?

– Micsoda kérdés? Mit gondol, miért nyergeltettem fel a lovamat? Vagy nem teljesítették a parancsom?

– Igenis, teljesítettük, s amint excellenciád láthatta is, a ló a kapuban áll felszerelve, útra készen.

– Jól van; tegye hát, amire kértem.

– Nocsak! – tűnődött a fogadós. – Úgy látszik, megijedt a sihedertől...

De az idegen parancsoló tekintete egy csapásra véget vetett a jelenetnek. A fogadós alázatosan elköszönt és kiment.

„Milady* minden percben ideérhet; tulajdonképpen máris meg kellett volna érkeznie – folytatta gondolatait az idegen. – Ez a fickó nem kerülhet a szeme elé. Mindenesetre jobb, ha elébe lovagolok... Bár tudnám, mi van a Tréville-nek szóló levélben!”

Így morfondírozott, és közben a konyha felé tartott.

Közben a fogadós, aki mérget vett volna rá, hogy az idegen a legényke miatt menekül a fogadóból, felment felesége szobájába, és látta, hogy D'Artagnan végre eszméletre tért. Megmagyarázta neki, hogy meggyúlhat a baja a rendőrséggel, amiért belekötött egy ilyen előkelő uraságba, mert a fogadós véleménye szerint az idegen csakis valami nagykutya lehetett; bármily gyenge volt is hát D'Artagnan, rábeszélte, hogy álljon talpra, és induljon tovább. D'Artagnan, jóllehet félig még kótyagos

* Amint tudjuk, a *milady* kifejezés csak a családnévvel együtt és az előtt használatos. Mi azonban így találtuk a kéziratban, és nem érezzük magunkat feljogosítva, hogy eltérjünk tőle. (Dumas jegyzete) – Courtizl álmemoárjában szerepel egy homályosan megrajzolt milady; Dumas azonban ismerhette Carlisle grófnő történetét is. Ez a hölgy, La Rochefoucauld *Emlékiratai* szerint, elkísérte diplomata férjét Párizsba, és Richelieu ekkor bízhatta meg a gyémántrengők ellopásával.

volt, és a szeme is alig látszott, olyan alaposan összevissza kötözték, föltápaszkodott, és a fogadós nem éppen gyengéd noszogatása közben letámolygott a lépcsőn, még az ujjasát sem vette föl. Azonban alig lépett a konyhába, a szeme máris megakadt ellenfelén, aki nyugodtan beszélgetett egy hölgygel; egy nagy, tágas hintó ajtaja előtt állt; a kocsit két nehéz normandiai ló húzta a fogadó elé.

A nő húsz-huszonkét éves lehetett; csak a feje látszott a hintó ablakkeretében. Megjegyeztük már, milyen nyomozói fürgeséggel mért fel D'Artagnan egy-egy arc kifejezést; most is első pillantásra megállapította, hogy a nő fiatal és szép. Szépsége annál inkább szemet szúrt neki, mert teljesen szokatlan volt számára; D'Artagnan sohasem látott ilyesmit délvidéki szülőföldjén. A sápadt, szőke hölgy hosszú haja csigákban omlott vállára; sóvárgó, nagy szeme kék; ajka halvány rózsaszín; keze alabástromfehér. Élénk beszélgetésbe merült az idegennel.

– Tehát őminenciája parancsa... – mondta a hölgy.

– Hogy azonnal forduljon vissza Angliába, és közvetlenül őt értesítse, ha a herceg Londonból eltávozik.

– És a további utasítások? – kérdezte a hintó szép utasa.

– Megtalálja ebben a dobozban; de csupán a La Manche csatorna túlsó partján nyithatja ki.

– Helyes; és maga mit csinál?

– Visszatérek Párizsba.

– Meg se fizet annak a szemtelen kölyöknek? – kérdezte a hölgy.

Az idegen felelni készült; de épp, amint kinyitotta a száját, D'Artagnan, aki minden szót hallott, máris a kapuban termett.

– A szemtelen kölyök fog megfizetni mindenkinek! – kiáltotta. – És nagyon remélem, hogy az, akinek fizetnie kell, nem lóg meg oly könnyen, mint először.

– Nem lóg meg? – szólalt meg az idegen, és összeráncolta szemöldökét.

– Remélem, egy hölgy jelenlétében nem merészel megfutamodni.

– Legyen éssen! – kiáltott milady, látva, hogy a nemes kardja után kap. – Minden perc késedelem végzetes lehet.

– Igaza van – kiáltott fel a nemesúr –, menjünk hát utunkra, maga jobbra, én balra.

Üdvözlésül a hölgy felé biccentett, lovára szökkent, a hintó kocsisa pedig vadul a lovak közé csapott. Lóhalálában robogtak végig az utcán, mindketten más-más irányban.

– Hé! A számla! A számla! – üvöltötte a fogadós. Iménti rokonszenve az utas iránt máris feneketlen megvetéssé változott, amikor látta, hogy fizetés nélkül távozik.

– Fizess, te marha! – kiáltott az utas lakájának, aki két-három ezüstpénzt vetett a fogadós lába elé, azután tovaügető gazdája után vágatott.

– Gyáva! Nyomorult! Aljas címbitorló, – harsogta D'Artagnan, azzal a lakáj után iramodott.

De még mindig túl gyenge volt; túl nagy volt ez a megrázkódtatás a sebesültnek. Alig futott tíz lépést, zúgni kezdett a füle, szeme káprázott, agyát elöntötte a vér, és lerogyott az utca közepén, de még akkor is egyre kiabált.

– Gyáva! Gyáva! Gyáva!

– Gyáva bizony – dörmögte a fogadós, és D’Artagnanhoz lépett; gondolta, hízélgéssel környékezi meg a szegény fiút, akár a mesében a kócsag az esti csigát.

– Gyáva, mint a nyúl – nyögte D’Artagnan –, hanem a hölgy annál szebb!

– Miféle hölgy? – kérdezte a fogadós.

– Milady – hebegte D’Artagnan.

Azzal másodszor is elájult.

– Annyi baj legyen – mondta a fogadós –, kettő meglógott, de ez itt maradt; biztosan megragad nálam legalább néhány napig. Az is tizenegy tallér tiszta haszon.

Amint tudjuk, éppen tizenegy tallér lapult még D’Artagnan erszényében.

A fogadós tizenegy nap betegsége számított, napi egy talléréval; csak hogy az utast kihagyta a számításból. D’Artagnan másnap reggel már ötkor talpon volt, saját lábán ment le a konyhába, és egyéb kellékek között, melyek listája nem jutott el a késő utókorig, bort, olajat, rozmaringot hozatott, és az anyai recept segítségével összekotyvasztotta a csodabalzsamot. Végigkente vele megszámlálhatatlan sebeit, maga cserélgette rajtuk a kötést, orvost látni sem akart. Hála a cigányszer hatóerejének – és talán annak is, hogy orvos nem tette be hozzá a lábát –, D’Artagnan már este lábra állt, reggelre pedig úgyszólván egészen felépült.

Azután fizetett: mivel ő maga teljes diétát tartott, a rozmaringon, az olajon és a boron kívül nem is volt semmi fizetnivalója; ám lova, a sárga, háromszor annyit abrakolt, mint amennyire józan számítás szerint állapota miatt szüksége volt – legalábbis ezt erősítette a fogadós.

D’Artagnan tehát a zsebébe nyúlt, ott azonban csupán kopott bársonyerszénykéjét találta, meg benne a tizenegy tallért; a Tréville úrhoz szóló levélnek hűlt helye volt.

A fiatalember eleinte nagy türelemmel keresgélte a levelet; százszor is kiforgatta ruhája és ujjasa valamennyi zsebét; újra meg újra feltúrta útizsákját; százszor is kinyitotta, és megint bezárta az ersényt; amikor azonban megbizonyosodott róla, hogy a levél volt-nincs, elveszett, erőt vett rajta a harmadik dühroham, és kis híján kezdhetett előlről a balzsamfőzést borral, rozmaringgal, olajjal; mert amikor látták, hogy ez a gascogne-i falurossza megint felpaprikázódik, és azzal fenyegetőzik, hogy fejükre dönti a kocsmát, ha elő nem kerül a levél, a fogadós máris nyársat ragadott, a felesége seprőnyelet, a pincérek meg felmarkolták a már tegnapelőtről ismert husángokat.

– Az ajánlólevelem! – harsogta D’Artagnan. – Az ajánlólevelem! Vagy kardélre hányom valamennyit, mordizomadta!

Sajnos valami megakadályozta, hogy a fiatalember valóra váltsa fenyegetését: ugyanis kardja, mint említettük, már az első összecsapáskor kettőbe tört, ő azonban erről teljesen megfeledkezett. Így azután, amikor valóban kardot akart rántani, akkor vette észre, hogy csupán egy nyolc-tíz hüvelyknyi csonkot szorongat a kezében, melyet a fogadós gondosan visszasüllyesztett a kard hüvelyébe. A penge többi részét a vendéglős nagy ügyesen félretette magának; gondolta, tűzdelő nyársat csinál belőle.

Ez a kiábrándító felfedezés sem tudta volna azonban vérmes fiatalemberünk lendületét megfékezni, ha a fogadós be nem látja, hogy vendége teljes joggal méltatlankodik.

– Igaz is – mondta, és leeresztette kezében a nyársat –, hova lett az a levél?

– Úgy van, hova lett a levél? – kiáltotta D'Artagnan. – Mindenekelőtt figyelmeztetem: a levél Tréville úrhoz szól, és nem lehet, hogy meg ne kerüljön; vagy ha meg nem kerül, Tréville úr biztosan előkerítteti, legyen nyugodt!

A fenyegetés hallatára a fogadósnak végképpen inába szállt a bátorsága. A király és a kardinális után talán Tréville úr nevét emlegették legtöbbit a katonák, sőt még a polgárok is. No meg József atyáét⁵ természetesen; de az ő nevét csupán suttogva ejtették ki, olyan rettegés övezte a Szürke Eminenciást – így emlegették a bíboros bizalmasát.

A fogadós nyomban sarokba is vetette nyársát, ráripakodott feleségére és embe-reire, hogy ők is vágják sutba a seprűnyelet és a husángokat, és maga járt elő jó példával: mindent tűvé tett, hogy ráakadjon az elveszett levélre.

– Valami értékes dolog volt abban a levélben? – kérdezte rövid, eredménytelen kutatás után.

– Hogy a fenébe! De mennyire! – kiáltotta a gascogne-i legény, hisz erre a levél-re alapozta egész karrierjét az udvarban. – Benne volt az egész vagyonom.

– Spanyol kincstári papírban? – kérdezte nyugtalanul a fogadós.

– Ófelségének, a királynak magánpénztárát terhelő papírokban – válaszolta D'Artagnan; királyi testőrnek készült, és úgy gondolta, hogy az ajánlólevélre alapítva meglehetősen merész állítását, nem marad egészen hazugságban.

– Keservét! – nyögte ki a fogadós kétségbeesetten.

– Sebaj – folytatta D'Artagnan, jellegzetes gascogne-i nagyvonalúsággal –, a pénzt nem bánom; de a levél, az minden pénznél értékesebb. Inkább vesztettem volna el ezer aranyat, mint a levelet.

A kockázat akkor sem lett volna nagyobb, ha húszezret mond, ettől azonban visszatartotta valami gyermeki szemérem.

Most egyszeriben világosság gyúlt a fogadós koponyájában, aki egyre átkozódott, hogy hiába keresi a levelet.

– Nem is vezett el! – kiáltott hirtelen.

– Hát? – nézett rá D'Artagnan.

– De nem ám; ellopták.

– Ellopták! De ki?

– Az a tegnapi úriember. Uraságod a konyhában hagyta ujjasát, ő meg lejött a konyhába. Teljesen egyedül volt. Fogadni mernék, hogy ő lopta el.

– Azt hiszi? – kérdezte tamaskodva D'Artagnan. Mindenkivel jobban tudta, hogy a levél idegen kézben hasznavehetetlen, és senkiben nem kelthet mohó vágyakozást, hisz bármelyik jelen levő utas, vagy szolga kezében értéktelen papírlap volna, semmi más.

⁵ François Leclerc de Tremblay (1577–1638), Richelieu bizalmas embere.

– Egyszóval, fogadós uram – folytatta –, azt mondja, hogy gyanús magának a pi-maszzkodó úriember.

– Több mint gyanús – mondta a fogadós –, amikor közöltem vele, hogy uraságod Tréville úr támogatását élvezi, sőt levelet visz a híres-neves úrhoz, nagyon nyugtalannak mutatkozott, megkérdezte, hol az a levél, s azonnal a konyhába ment; tudta, hogy uraságod ott hagyta az ujjasát.

– Akkor hát ő a tolvaj! – felelte D’Artagnan. – Panaszt tesztek ellene Tréville úrnál, Tréville úr pedig a királynál. – Azzal méltóságteljesen zsebébe nyúlt, két tallért vett elő, és átnyújtotta a fogadósnak; az levett kalappal egészen a kapuig kísérte. Itt a fiatalember felpattant citromsárga lovára, és további bonyodalmak nélkül a Szent Antal-kapun át Párizsba érkezett; ott három tallérért túladott a lován, ami nagyon is tisztes ár, tekintve, hogy az utolsó útszakasz az érdeemes jószágot ugyancsak megviselte. A kupec, aki a fent említett kilenc frankot megadta érte, nem is titkolta D’Artagnan előtt, hogy ezt a csillagászati összeget csupán soha nem látott színéért fizeti.

D’Artagnan gyalog vonult be hát Párizs városába; hóna alatt szerény motyója; s addig talpalt, míg lapos bukszájához illő albérleti szobát nem talált. Manzárdszoba volt, a Luxembourg palota környékén, a Sírásók utcájában.

Leszurkolta a házmester kezébe a foglalót, és tüstént birtokba vette lakását. A nap hátralevő részét arra szentelte, hogy ujjasára és nadrágjára felvarrta a paszományt; ezt az anyjától kapta titokban; idősb D’Artagnan egyik, csaknem egészen új zekéről vagdosta le a jó asszony. A fiatalember ezután az ócskapiacon pengét ütett a kardjába, majd visszatért a Louvre-hoz, és az első, útjába kerülő testőrtől megtudakolta, hol találja meg Tréville úr palotáját. A Vieux-Colombier utcában találta meg, vagyis éppen lakásának tőszomszédságában; ezt kedvező előjelnek tekintette; most már csak sikerrel járhat utazása.

Mindezek után elégedetten gondolt vissza a meung-i eseményekre, a történetek miatt nem furdalta a lelkiismeret, bizalommal tekintett a jelenre, reménykedve a jövőre, ágyába bújt, és az igazak álmába merült.

Alvása egyelőre egészen vidékies volt: reggel kilenc óráig tartott, amikor is felkelt, és elindult a híres-nevezetes Tréville úrhoz, aki – az atyai rangbecslés szerint – a királyság harmadik legfontosabb személyisége.

2

Tréville úr várószobája

Troisville úr – a család neve Gascogne-ban ma is Troisville –, vagy, ahogy párizsi tartózkodása során ezt a nevet saját maga megváltoztatta: Tréville úr valóban ugyanúgy vágott neki az életnek, mint D’Artagnan, vagyis üres zsebbel, de vakmerőségben, szellemességben és értelmességben oly busás fedezettel, ami a legágról-

szakadtabb gascogne-i kurtanemest is a remény sokkal dúsabb kincseivel ruházza fel – ha már az atyai örökségből egyébre nem telik –, mint amennyit a leggazdagabb périgord-i vagy berryi nemes úrfi kaphat csengő aranyban. Pimasz hetykesége és még pimaszabb szerencséje, melynek jó hasznát vette azokban az időkben, amikor minden szíre-szóra fürge táncot járt a bot és a penge, az udvari kegyek meredek létrájának legtetéjére emelte; és nem is sokat bajlódott; négyesével szökellt felfelé a létrafokokon.

A király barátja volt, s a király, jól tudja mindenki, nagy tisztelettel adózott atyja, IV. Henrik emlékének. Tréville úr apja oly hűségesen szolgálta atyját a Liga elleni háborúiban, hogy Henrik, készpénz híján – mert annak a béarni egész életében ugyancsak szűkében volt, s ezért megrögzött szokása szerint elmés szavakkal fizette ki adósságait, lévén ez az egyetlen földi vagyon, melyet sohasem kellett kölcsönkérnie –, szóval Henrik, készpénz híján, Párizs bevétele után idősb Tréville-nek új címert adományozott, rajta vörös mezőben futó oroszlán, jelmondata: *Fidelis et fortis*.¹ Ami dicsőségnek nem csekélység, de sajna, pénzben nem túl sokat ér. Mikor a nagy király vitéz fegyvertársa elhalálozott, nem is hagyott egyéb örökséget fiaura, csupán kardját és jelmondatát. E kettős örökség és a vele járó mocsoktalan név jóvoltából Tréville úr bejáratos lett az ifjú trónörökös házába, és oly mesterien forgatta a kardot, oly hű volt jelmondatához, hogy XIII. Lajos, maga is az ország egyik legjobb kardforgatója, gyakran hangoztatta: ha valamelyik barátja párbajozni készül, segédül elsősorban önmagát ajánlaná neki, azután Tréville-t, sőt talán elsősorban Tréville-t.

Ilyenformán XIII. Lajos valóban ragaszkodott Tréville-hez; igaz, hogy királyi, vagyis önző módon, de mégiscsak ragaszkodott. E boldogtalan időkben sokat ért, ha valaki olyan kemény legényekkel vehette körül magát, mint Tréville. Tréville jelmondatának második fele, az *erős* jelző, igen sokak jelmondatában megállta volna helyét. De ugyancsak ritka nemesember tarthatott volna számot a *hűséges* jelzőre, a mottó első felére. Tréville ez utóbbiak közé tartozott; különleges akaratú férfi volt: értelme irányítható, mint a vérebé; bátorsága vak; szeme gyors, keze fürge; mintha szemét csak azért kapta volna, hogy megfigyelje, ki nem tetszik a királynak; mintha keze csak arra termelt volna, hogy lesújtson az ilyenre, akár Besme, akár Maurevers,² akár Poltrot de Méré, akár Vitry a neve. Tréville csupán az alkalomra várt, szüntelenül résen állt, és feltette magában, hogy ha a keze ügyébe kerül, nyomban üstökön ragadja. Így lett belőle XIII. Lajos testőrkapitánya. Amit ordináriusai jelentettek III. Henriknek, vagy skóciai gárdája XI. Lajosnak, azt jelentették XIII. Lajosnak a testőrei, ragaszkodásuk, vagy inkább fanatizmusuk miatt.

Egyébiránt e téren a bíboros sem maradt adósa a királynak. Amikor látta, milyen félelmetes és válogatott gárdával veszi körül magát XIII. Lajos – a bíboros, Fran-

¹ Hűséges és erős.

² A Szent Bertalan-éjen Coligny admirális gyilkosai; *Poltrot de Méré* 1563 februárjában, Orléans ostrománál végzett Guise herceggel; *Vitry hercege* gárdakapitányi minőségben Ancre marsall meggyilkolását irányította 1617-ben.

ciaország második, azaz valójában első számú királya, elhatározta, hogy ő is gárdát toboroz magának. Neki is lettek hát testőrei, akár csak XIII. Lajosnak, s a két vetelkedő hatalmasság Franciaország-szerte, sőt külországokban is igyekezett szolgálataiba állítani minden olyan férfit, aki jól forgatta a kardot. Estéknént, sakkozás közben gyakran vitába bonyolódott Richelieu és XIII. Lajos, hogy kinek a legényei a derekabbak. Mindegyik saját embereinek a keménységét és bátorságát dicsérte, és jóllehet a nyilvánosság előtt elítélték a párbajt, s a verekedést, titokban mindketten egymás ellen uszították őket, és daliáik vereségét, illetve győzelmét valósággal meggyászolták, vagy féktelen örömmel ünnepelték. Így olvassuk legalábbis egy olyan valakinek emlékirataiban, aki néhányszor részese volt e vereségeknek, és igen sokszor e győzelmeknek.

Tréville kitapasztalta gazdája gyengéjét, és jó szimatának köszönhette, hogy oly sokáig és tartósan bírta a király kegyét, aki egyébiránt a közvélemény szerint nem sokszor bizonyult hű barátnak. A kapitány sunyi képpel parádéztatta testőreit Armand Duplessis bíboros előtt, és őeminenciája szürke bajusza égnek meredt dühében ekkora szemtelenségtől. Tréville a kor hadakozásának kiváló szakértője volt – ekkoriban a katona, ha nem akadt ellenség, a saját honfitársai bőrét nyúzta –, és katonái valódi fenegyerekek voltak: a fegyelmet, hacsak nem Tréville parancsolt, kutyába sem vették.

A király, vagy helyesebben Tréville úr testőrei lomposan, borgőzősen, sebhelyesen nyüzsögtek a kocsmákban, a sétautakon, az előadásokon, nekieresztették hangjukat, hetykén pödörték bajuszukat, kardjukat csörtették, és szívbeli gyönyörűséggel rúgták össze a port a bíboros úr gárdistáival, ha útjukba akadtak; aztán, csak a tréfa kedvéért, nyílt utcán is kirántották a kardjukat; némelyikük a fűbe harapott, de biztosra vehette, hogy ilyen esetben nem marad sem gyászolatlanul, sem bosszulatlanul; gyakran öltek, s akkor biztosra vehették, hogy nem eszi meg őket a börtön penésze: Tréville úr a helyén állt, és helyt is állt értük. Imádták is Tréville urat az emberei; dicshimnuszokat zengtek róla; jóllehet cégéres gazember volt valamennyi, úgy reszkettek előtte, mint a nyárfalevél, egyetlen pisszenésére engedelmeskedtek, és bármikor darabokra vágatták volna magukat, csak hogy bármily csekély mulasztásukat feledtessék.

Tréville úr ezt a hatalmas erőt elsősorban a király és a király barátai érdekében kormányozta – de magáról és saját barátairól sem feledkezett meg. Különben ez az emlékiratokban gazdag kor egyetlen olyan emlékiratot sem hagyott ránk, melyben, akár csak ellenségei részéről is, vád érte volna az érdekes testőrkapitányt, márpedig se szeri, se száma nem volt ellenségeinek, sem a toll-, sem a kardforgatók között; szóval az érdekes testőrkapitányt még csak árnya sem érte a vádnak: hogy hasznot húzott volna fogdmegjeinek szolgálataiból. Bár született cselszövő volt, és felvehette volna a versenyt akármelyik ármányos udvaronccal, mégis megmaradt a becsület útján. Sőt mi több: jóllehet maga is eleget cipelte a csípőt nyomorító nehéz kardot, és bőven kivette részét a gyötrelmes gyakorlatokból, mégis a kor egyik leg-elegánsabb szépfiúja, egyik legnyalkább széptevője maradt, és betéve tudta a cikornyás szóvirágok egész lexikonát. Tréville hódításait úgy emlegette a fáma, ahogyan

húsz évvel azelőtt Bassompierre³ kalandjait – ami nem csekélység. A testőrkapitányt tehát csodálták, szerették, és félték tőle: azaz elérte mindazt, amit embernek megadhat a sors.

XIV. Lajos roppant tündöklése elsápasztotta udvarának apróbb csillagzatait; atyja azonban, ez a *pluribus impar*⁴ nap meghagyta valamennyi kedvencének a maga egyéni ragyogását, valamennyi udvaroncának a maga személyes fényét. A király és a bíboros reggeli fogadásán kívül ekkoriban több, mint kétszáz többé-kevésbé látogatott fogadásról tudunk Párizsban. Tréville úré volt az egyik legnépszerűbb a kisebbek között.

Vieux-Colombier utcai palotája nyáron már reggel hattól, télen reggel nyolctól katonai táborra emlékeztetett. Ötven-hatvan testőr, teljes fegyverzetben, szinte úrrásra készen jött-ment az udvarán; úgy látszott, egymást váltják, hogy mindig jelentékeny számban legyenek ott. Az egyik lépcsőfeljárón – mai civilizációnk ekkora épületrész helyén egész házat emelne – nagy volt a sürgés-forgás: párizsi kérelmezők loholtak, hogy kieszközöljék egy s más óhajuk teljesülését, vidéki nemesurak törték magukat, hogy a testőrök közé kerülhessenek, és cifra öltözetű, tarka ruhás lakájok követték egymást, hogy átadják Tréville úrnak gazdájuk üzeneteit. A várószobában, hosszú, körívben felállított padokon üldögéltek a kiválasztottak, vagyis azok, akiket berendeltek. Reggeltől estig zsongott az egész helyiség, közben pedig Tréville úr a várócsarnokból nyíló dolgozószobájában fogadta a látogatókat, végighallgatta a panaszosokat, parancsokat osztott, és ha ellenőrizni akarta embereit és fegyverzetüket, csupán az ablakhoz kellett lépnie, s máris mindent láthatott, akár csak a Louvre erkélyéről a király.

Aznap is igen szép számú volt a gyülekezet, amikor D'Artagnan megérkezett. Különösen a vidéki szemnek volt mit bámulnia, főleg, ha a vidéki frissen csöppent ide; bár hozzá kell tennünk, hogy ez a vidéki gascogne-i volt, és D'Artagnan földijeinek, kivált ebben a korban, az volt a hírük, hogy nem egyikőnnyen inog meg lábuk alatt a talaj. Hát igen: alig lépte át a jövevény a hosszú, kockafejű csapszegekkel kivert hatalmas kapu küszöbét, egyszeriben az udvarban sürgő-forgó fegyveres csapatának közepébe került, akik nagyban civakodtak és kötekedtek egymással, és egymás nevét kiabálták. Hacsak nem tiszt, főúr, vagy csinos nő a jövevény, legyen legyen a talpán, ha keresztülverekszi magát a tömeg kavargó hullámain.

Ebben a tülekedésben és összevisszaságban nyomakodott előre fiatal barátunk; szíve hevesen kalapált, hosszú kardját sovány lábához szorította, másik kezével nemezkalapja karimáját markolta, és félszeg mosolyán messze látszott a vidéki, aki igyekszik zavarát leküzdeni. Amint kijutott egy-egy csoport sűrűjéből, szabaddabban lélegzett; de érezte, hogy bámészan megfordulnak utána, és noha mind a mai napig elég jó véleménnyel volt magáról, mégis életében először nevetségesnek érezte magát.

³ *Bassompierre*, François de (1579–1646) – Franciaország marsallja, spanyolországi, angliai és svájci rendkívüli nagykövete, IV. Henrik hűségese harcostársa; híres volt szerelmi kalandjairól.

⁴ A többinél gyengébb.

De a neheze csak a lépcsőfeljárónál kezdődött; a lépcső alján négy testőr helyezkedett el, és furcsa társasjátékkal szórakozott: tíz-tizenkét cimborájuk a lépcsőpihenőn várakozott, hogy rájuk kerüljön a sor, és ők is részt vegyenek a játékban.

A furcsa szórakozás pedig ez volt:

Egyikük egy magasabb lépcsőfokon állt, kezében csupasz kardja, és megakadályozta vagy legalábbis igyekezett megakadályozni, hogy a másik három följebb jusson.

Azok hárman ugyancsak fűrgén villogtatták vele szemben kardjukat. D'Artagnan először azt hitte, csupán vívótőrrel gyakorolnak, melynek gomb van a végén; de hol itt, hol ott esett egy-egy karcolás, és csakhamar rájött, hogy tévedett, mert mind-egyik penge oly éles, és hegyes, mint annak a rendje; a nézők pedig, sőt a játék résztvevői is harsogva kacagtak, valahányszor megkarcolta őket valamelyik kard hegye.

Az a testőr, aki e pillanatban a felső lépcsőfokon állt, bámulatos módon sakkban tartotta ellenfeleit. A nézők kört formáltak körülöttük: az volt a szabály, hogy akit találat ér, az kiesik, és a kihallgatásra várók sorában átadja helyét a győztesnek. Öt perc alatt három találat esett: egyiknek a csuklóján, másiknak az állán, harmadiknak a fülén: de a felül hadakozó egyetlenegyszer sem sérült meg: a kikötött szabályok szerint ügyessége révén három hellyel előbbre került hát.

Ifjú utazónk nem egykönnyen csodálkozott, vagy legalábbis igyekezett nem csodálkozni, ám ez a társasjáték mégis elképesztette: szülőföldjén is elég hamar felforr a legények vére, mindazonáltal némi előkészület szükségeltetik, mielőtt ökölre mennek; ezért úgy érezte, még Gascogne-ban is leeshetne az álla bármelyik helybélinek, ha láthatná ennek a négy cimborának több mint gascogne-i hetvenkedését. Már-már azt hitte, az óriásoknak arra a mesés földjére jutott, melyet azóta Gulliver járt be, ugyancsak remegve: pedig még csak az elején tartott: hátra volt a lépcsőpihenő és a várószoba.

A lépcsőpihenőn nem verekedtek: itt szerelmi pletykákkal, a várószobában pedig udvari pletykákkal ütötték agyon az időt. A lépcsőpihenőn pirult, a várószobában rémüldözött D'Artagnan. Éber és csapongó képzelete jóvoltából Gascogne-ban a fiatal szobalányoknak, sőt nemegyszer fiatal gazdaasszonyaiknak is réme volt, de még leglázásabb pillanataiban sem álmodta volna az itt felsorolt szerelmi hőstettek és pikáns csodák felét sem, melyeket a legismertebb nevek és a legszabadszájúbb részletek fűszereztek. De a lépcsőpihenőn csupán erkölcsi érzéke botránkozott meg; a várószobában viszont a bíboros iránti tisztelete szenvedett súlyos sérelmeket. Legnagyobb ámulatára hallania kellett, hogyan bírálják fennhangon annak az embernek a politikáját, akitől egész Európa retteg, s hogyan tárgyalják a bíboros magánéletét, bár nem egy rangos és hatalmas úrnak igen sokba került, hogy bele merészelte ütni az orrát. Idősb D'Artagnan úr bálványának, a nagy embernek rovására nevettek itt Tréville úr testőrei. Kifigurázták csámpás lábát, görbe hátát; némelyik gúnydalt énekelt Aiguillon asszonyról, a szeretőjéről, és Combalet asszonyról, az unokahúgáról, mások pedig a hercegérsek apródjai és gárdistái ellen szövetkeztek; mindez Isten ellen való véték volt D'Artagnan szemében.

Hogyha azonban a bíboros ellen irányuló élcelődések közepette egyszer-kétszer váratlanul elhangzott a király neve, egy pillanatra mintha betapasztották volna a gúnyolódás forrását; tétován néztek körül, mintha attól félnének, hogy Tréville úr vározsobájában a falnak is füle van; valamilyen célzás azonban hamarosan ismét őeminenciájára terelte a beszélgetést, s máris újra pattogtak az élcek sziporkái, és csöppet sem igyekeztek fátylat borítani viselt dolgaira.

„Ezek sem szaladgálnak túl sokáig szabadon, és egy lyukas garast sem adnék az életükért – gondolta rémülten D’Artagnan –, de a sajátomért sem, mert nyilván azt hiszik majd, hogy cinkostársuk vagyok, hiszen végighallgattam minden szavukat. Szegény apám, mennyire lelkemre kötötte, hogy tiszteljem a bíboros urat; vajon mit szólna, ha tudná, milyen pogányok közé kerültem?”

Mondanom sem kell talán, D’Artagnan nem mert belekapcsolódni a beszélgetésbe; de szemét-fülét ugyancsak nyitva tartotta, minden érzékével résen volt, hogy semmit ne mulasszon, és bármennyire bízott is atyja tanácsaiban, ízlése, hajlama szerint inkább helyeselte, mintsem elítélte a szeme előtt lezajló hihetetlen dolgokat.

Mivel azonban teljesen ismeretlen volt Tréville úr udvarának népe közt, és most látták itt első ízben, megkérdezték, mit óhajt. A kérdésre D’Artagnan igen alázatosan bemutatkozott, hivatkozott arra, hogy a testőrkapitány úr földije, és a kérdést feltevő inast megkérte, eszközöljön ki számára Tréville úrnál egy percnyi meghallgatást, amit az inas pártfogólag meg is ígért: a kérést átadja majd a maga helyén és idejében.

D’Artagnan most már magához tért az első meglepetésből, kicsit kényelmesebben tanulmányozhatta az öltözékeket és az arcokat.

A legélénkebb csoport középpontja egy magas termetű testőr volt; általános figyelmet keltett gögös képe és különc ruházata. A jelen pillanatban nem a testőregyenruha zubbonyát viselte – egyébiránt e kevésbé szabad, de sokkal függetlenebb korban ez nem is volt feltétlenül kötelező –, hanem egy valamelyest megfakult és kopott, égszínkéék ujjasban feszített; pompázatos, arannyal hímzett kardszív simult a derekára, úgy csillogott-villogott, ahogy a napsugár táncol déli verőfényben a vízen. Válláról kecses redőkben hosszú, skarlátvörös bársonyköpeny hullott alá, csupán a káprázatos kardszív villogott ki alóla, azon pedig roppant, egyenes kard függött.

A testőr épp akkor jött őréségből, panaszkodott, hogy náthát kapott, és időnként tüntetően köhögött. Ezért is vette föl – hangoztatta – a köpenyt; miközben termete magasából szónokolt, gögösen meg-megpödörve bajsztát, mindenki lelkes bámulattal figyelte hímzett kardövét – D’Artagnan sem kevésbé, mint a többiek.

– Hiába – mondta a testőr –, ez lesz az új divat; szamárság, jól tudom, de divat. Meg aztán az atyai örökséget is el kell költeni valahogyan.

– Ugyan *Porthos!*⁵ – kiáltott fel valaki a hallgatóságból –, csak nem akarod azt mondani, hogy ezt a kardszíjat az atyai bőkezűségnek köszönheted? Sokkal inkább

⁵ 1617-ben született, és Isaac de Portau-nak hívták; 1643-tól testőr, és ettől fogva nem tudni róla semmit.

köszönd talán annak a fátylat viselő hölgynek, akivel múlt vasárnap láttalak a Saint-Honoré kapunál.

– Nem és nem! Úri becsületszavamra: magam vásároltam saját filléreimen – válaszolt az, akit az imént Porthosnak szólítottak.

– Persze, úgy ahogy én vásároltam új erszényt azon a pénzen, amivel a régít kibélelte a szeretőm – szólt közbe egy másik testőr.

– Úgy van, ahogy mondom – vágta el Porthos –, és be is tudom bizonyítani, hogy tizenkét aranyamba került.

Még magasabbra csapott az ámulat, bár a kétségek továbbra sem oszlottak el.

– Igaz, *Aramis*?⁶ – kérdezte Porthos az egyik testőrhöz fordulva.

Ez a testőr minden tekintetben ellentéte volt annak, aki a kérdést intézte hozzá, és *Aramis* néven szólította: alig huszonkét-huszonhárom éves fiatalember, bájos kék-pén gyermeteg vonások, szeme fekete, pillantása szelíd; arca rózsaszín, és pihés, mint az érett őszibarack; keskeny bajsza kifogástalan, szabályos vonalban húzódott felső ajka fölött: szinte lerítt róla, hogy nem szívesen lógatja le kezét, nehogy erei megduzzadjanak; időről időre megdörzsölte a fülét, hogy áttetsző, gyengéd bíbor-színük meg ne fakuljon. Többnyire keveset és lassan beszélt: folyvást köszöngetett, hangtalanul nevetett, elővillantva szép fogazatát; látszott, hogy gondosan ápolja azt is, akárcsak egész személyét. Barátja kérdésére helyeslő fejbólintással válaszolt.

Ettől a helyesléstől mintha csak még jobban megszilárdultak volna a kardszíjat érintő kételyek; tovább csodálták tehát, de több szót nem ejtettek róla; s a beszélgetés a gondolatársítás gyors fordulatával hirtelen más tárgyra terelődött.

– Hallottátok, mit mesél *Chalais*⁷ istálló mestere? Mit szóltok hozzá? – szólalt meg egy másik testőr; kérdése nem szólt személy szerint senkihez; általában fordult a jelenlevőkhöz.

– Miért, mit mesél? – kérdezte nyeglén Porthos.

– Azt, hogy Brüsszelben látta Rochefort-t, a bíboros rossz szellemét, kapucinusnak öltözve; s ez a gyalázatos Rochefort, hála jelmezének, ugyancsak lóvá tette a szegény ostoba *Laigues* urat.⁸

– Hát ostobának ostoba – mondta Porthos –, de kérdés, igaz-e a dolog?

– Nekem *Aramis* mondta el – válaszolta a testőr.

– Igazán?

– Ej, Porthos, hisz nagyon jól tudod – szólt *Aramis* –, neked is tegnap meséltem el, ne szaporítsuk hát tovább a szót.

– Ne szaporítsuk a szót, ez a te felfogásod – folytatta Porthos. – Ne szaporítsuk a szót! Az áldóját! De gyorsan áll nálad a döntés. Még mit nem! A bíboros kopókat

⁶ Születési éve nem ismeretes, valódi neve Henri d'Aramitz; megházasodott, két fia és két lánya volt.

⁷ *Chalais grófja*, Henri de Talleyrand (1599–1626) – Madame de Chevreuse-zel, a szeretőjével és orléans-i Gaston herceggel, XIII. Lajos fivérével együtt összeesküvést sző Richelieu megölésére; 1626. július 8-án letartóztatják, halálra ítélik, és augusztus 19-én lefejezik.

⁸ Az orléans-i herceg gárdájának kapitánya, Chevreuse hercegnő szeretője; részese a Fronde-nak.

uszít egy nemesre, egy jellemtelen, bitang csibésszel ellopatja a leveleit, a spionjai és a levelezés révén kitöri a nyakát Chalais-nak, azzal a szemenszedett ürüggyel, hogy a király életére tört, és Monsieur-nek⁹ szánta a királyné kezét! Az egész sötét dolgról senki nem tudott semmit, közmegelegedésre te közölted tegnap valameny-nyiünkkel, és most, amikor még jószerint fel se ocsúdtunk a meglepetésből, nyugodtan kijelented: ne szaporítsuk a szót!

– Hát, ha annyira akarjátok, szaporítsuk! – szólalt meg türelmesen Aramis.

– Ennek a Rochefort-nak – kiáltott fel Porthos –, ha én volnék a szegény Chalais istálló mestere, ugyancsak megcirógatnám az ábrázatát!

– Neked meg a nyakad cirógatná meg a Vörös Herceg¹⁰ – felelte Aramis.

– Haha! A Vörös Herceg! A Vörös Herceg! Remek! – tapsolt Porthos, és helyeslően bólogatott. – Igazán kedves ez a Vörös Herceg. Terjeszteni fogom, kedvesem, nyugodt lehetsz. Mindig ilyen szellemes ez az Aramis! Milyen kár, hogy nem követhetted hivatásod szavát, kedvesem! Milyen bűbájos abbé lett volna belőled!

– Az is leszek! – mondta Aramis –, csupán egy röpké pillanatra tértem le utamról; jól tudod, Porthos, hogy most is folytatom a teológiát.

– Meg is teszi, ha mondja – felelte Porthos. – Előbb-utóbb meg is teszi.

– Előbb – szolt Aramis.

– Csupán egy valamire vár, azután végleg határoz, és megint szoknyába bújik; úgy is mindig ott lóg a szekrényében az egyenruhája mögött – szólalt meg az egyik testőr.

– És mi az a valami? – kérdezte egy másik.

– Hogy a királyné trónörökössel ajándékozza meg a francia koronát.

– Itt nincs helye a tréfálkozásnak, urak – mondta Porthos –, Istennek hála, a királyné még abban a korban van, hogy megajándékozhatja a koronát.

– Igen, úgy hallom. Buckingham úr itt van Franciaországban – szólalt meg Aramis, és sunyi mosolygása meglehetősen botránysos jelentést adott látszólag egészen egyszerű mondatának.

– Aramis barátom – vágott közbe Porthos –, ezúttal helytelenül beszélsz; addig futsz a szellemes ötlet után, míg végül túllósz a célon; ha Tréville úr hallaná, ugyancsak ráfizetnél.

– Köszönöm a leckéztetést! – fortyant fel Aramis, és mintha villám lobbant volna fel szelíd tekintetében.

– Az ember vagy testőr, vagy abbé, kedvesem. Vagy ez, vagy az; de egyszerre mindkettő úgysem lehetsz – folytatta Porthos. – Nézd, Athos épp a múltkor mondta, hogy minden lovat meglovagolsz. Jó, jó, csak sose berzenkedj, nagyon kérlek, ez teljesen fölösleges, jól tudod, mi a megállapodás közted, köztem és Athos között. Csak járj el szépen Aiguillon asszonyhoz¹¹ és udvarolj neki; csak járj el Bois-Tracy-

⁹ A király fivérének címe: Monsieur.

¹⁰ A francia királyság idején a hóhér csuklyás, álarcos, földig érő vörös talárt viselt.

¹¹ Marie-Madeleine de Vignerot (1604–1675); második házassága után (D'Aiguillon herceggel) Medici Mária környezetéhez tartozott.

né őnagyságához, aki Chevreuse asszony¹² unokahúga, s amint beszélnek, igen kegyes hozzád – bánom is én! Hát istenem, ne dicsekedj sikereiddal, nem firtatjuk a titkaidat, mindenki tudja, milyen tapintatos vagy. De ha már egyszer ezzel az erény-nyel ékeskedel, hát őfelségétől se tagadd meg, teringgettét! Bánom is én, ki hogyan köszörüli a nyelvét a királyon és az érseken; azonban a királyné személye szent, és róla vagy jót, vagy semmit!

– Porthos, vedd tudomásul, olyan nagyképű vagy, akárcsak Narcisse – felelte Aramis –, tudod, hogy ha nem Athos tartja, utálom az erkölcsi prédikációt. Akinek, kedvesem, ilyen cifra kardszíja van, az jobb, ha nem nagyon szenteskedik. Abbé leszek, igen, ha kedvem tartja; addig azonban testőr vagyok, s mint ilyen, azt mondom, amit óhajtok, s jelenleg azt óhajtom mondani, hogy untatsz.

– Aramis!

– Porthos!

– No, de uraim! Uraim! – kiáltoztak körülöttük.

– Tréville úr várja D’Artagnan urat – szólt közbe a lakáj, és kinyitotta a dolgozószoba ajtaját.

A bejelentés idejére tárva maradt az ajtó; mindenki elhallgatott, és a fiatal gascogne-i általános csend közepette haladt végig a várószobán, belépett a testőrkapitányhoz, és szívből örvendezett magában, hogy éppen jókor sikerült kereket oldania, s otthagyhatta a furcsa civakodást.

3

A kihallgatás

Tréville úr pillanatnyilag ugyancsak cifra kedvében volt; mindazonáltal udvariasan üdvözölte a földig hajbókoló fiatalembert, és elmosolyodott, amikor bókjain megérezte a hamisítatlan béarni kiejtést; egyszeriben eszébe jutott fiatalsága és szülőföldje, és két ilyen emlék minden korban mosolyt fakaszt az ember ajkán. Ugyanakkor azonban szinte átmenet nélkül megindult a várószoba felé, s intett D’Artagnannak, mintegy elnézését kérve, hogy előbb a többiekkel végez, és csak azután tér rá az ő ügyére, majd három nevet kiáltott; hangja közben mind erősebben és erősebben zengett, és a parancsoló hangsúlytól a harag dörgéséig a skála valamennyi tónusát befutotta:

¹² Marie-Aimée de Rohan (1599–1679), második férje 1622-től Chevreuse herceg; szeretője – többek között – Holland grófjának, Chalais-nak, Montaignu abbénak stb.; kapcsolatait különféle politikai cselszövésekre használja fel, amiért többször is száműzik; végül 1651-ben visszavonul a világtól.

– Athos!¹ Porthos! Aramis!

A két testőr, iménti ismerőseink, a két utóbbi név viselői, azonnal kiváltak csoportjukból, és a dolgozószoba felé siettek; mihelyt a küszöböt átlépték, becsukódott mögöttük az ajtó. Viselkedésük nem volt ugyan a legnyugodtabb, de csupa méltóság volt, és tisztelettudó fesztelenségük kivívta D’Artagnan bámulatát, aki félisteneket látott bennük, parancsnokukban pedig magát Jupitert, amint az Olümposzon marokra kapja villámain.

Amikor a két testőr belépett, amikor becsukódott mögöttük az ajtó, amikor újra felmorajlott a várószobában a zaj – mert az előbbi kiáltás nyilván új tápot adott a további szóbeszédnek –, amikor végül Tréville úr szótlanul és összevont szemöldökkel háromszor-négyszer teljes hosszában végigjárta szobáját, mindannyiszor elhaladva Porthos és Aramis előtt, akik feszesen, némán álltak ott, mint a díszszemlén, a kapitány hirtelen megállt velük szemközt, és bosszús pillantással tetőtől talpig végigmérte őket.

– Ugye, tudják, uraim – tört ki dühösen –, mit mondott, épp tegnap este, a király; ugye tudják?

– Nem, uram, nem tudjuk – válaszolt rövid hallgatás után a két testőr.

– De remélem, lesz szerencsénk megtudhatni a kapitány úrtól – tette hozzá Aramis a legudvariasabban és a legkecsesebb tisztelettel.

– Azt mondta, hogy ezentúl a bíboros úr gárdistái közül válogatja össze a testőreit!

– A bíboros úr gárdistái közül! De hát miért? – kérdezte élénken Porthos.

– Mert rájött, hogy vinkója túlságosan hitvány, egy kis aszúborral kell feljavítani.

A két testőr a feje búbjáig elvörösödött. D’Artagnan azt sem tudta, fiú-e vagy lány, és legszívesebben a föld alá süllyedt volna.

– Igen, igen – folytatta Tréville úr egyre tüzesebben –, és őfelsége jól is teszi, mert szavamra, való igaz, csak rontják az udvar levegőjét a kétfallásos testőrei. Nem sok örömöm telt benne, amikor tegnap este, sakkozás közben, a bíboros úr szánakozó részvét hangján előadta, hogy tegnapelőtt ezek az átkozott testőrök, ezek a fenegyerekek – olyan gunyorosan nyomta meg ezt a szót, hogy abban még kevesebb örömöm tellett –, ezek a késdobálók, tette hozzá rám villantva hiúzszemét, egy Férou utcai kocsmában szórakoztak, és gárdistáinak egyik őrzárata – amikor ide ért, azt hittem, nyíltan a szemem közé nevet – kénytelen volt letartóztatni a csendháborítókat. A szentség! És maguk erről semmit sem tudnak! Letartóztatni a testőreimet! Maguk is ott voltak, ne is tagadják, ráismertek magukra, és a bíboros a nevüket is megemlítette. No, mindegy, én vagyok a hibás, igen, csakis én; én válogatom össze az embereimet. Mondja csak, Aramis, mi a fene szüksége volt magának testőrzubonyra, mikor sokkal jobban festene csuhában? És maga, Porthos, mit pávaskodik azzal az aranyos kardszíjjal? Ugye hogy fakard fityeg rajta? És Athos? Sehol se látom! Hol van Athos?

¹ Valódi neve Armand de Sillègue d’Athos d’Auteville (1615–1643).